

KOMISIJA ZA KONTROLU DRŽAVNE POMOĆI

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ
o dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori u 2010. godini

Podgorica, jun 2011. godine

SADRŽAJ

1. IZVJEŠTAJ O DODIJELJENOJ DRŽAVNOJ POMOĆI U CRNOJ GORI U 2010. GODINI.....	3
1.1. Uvodne napomene	3
1.2. Metodologija za izradu popisa državne pomoći	3
2. DODIJELJENA DRŽAVNA POMOĆ U CRNOJ GORI U 2010. GODINI	4
2.1. Državna pomoć u Crnoj Gori u odnosu na osnovne makroekonomske pokazatelje	4
2.2. Dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u poređenju sa zemljama članicama Evropske unije u 2009. godini	6
2.3. Kategorije državne pomoći	7
2.3.1. Horizontalna državna pomoć	9
2.3.2. Sektorska državna pomoć	10
2.3.3. Regionalna državna pomoć	12
2.4. Vrste (instrumenti) dodjele državne pomoći	12
3. REZIME.....	15

Prilog A - Informaciju o privrednim subjektima koji su bili korisnici državne pomoći u 2010. godini

1. IZVJEŠTAJ O DODIJELJENOJ DRŽAVNOJ POMOĆI U CRNOJ GORI U 2010. GODINI

1.1. Uvodne napomene

Od stupanja na snagu Odluke Savjeta ministara Evropske unije o Evropskom partnerstvu, napredak Crne Gore u evropskim integracijama se prati, između ostalog, i na osnovu stepena ispunjenja preporuka koje ovaj dokument sadrži. Jedna od preporuka je i izgradnja transparentnog sistema državne pomoći, kao prvog koraka ka uspostavljanju kontrole u ovoj oblasti.

U prilog značaju ovog pitanja za odnose sa Evropskom unijom govori i činjenica da je Crna Gora, po potpisivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Republike Crne Gore, s druge strane (SSP), preuzela obavezu usvajanja pravnog okvira za kontrolu državne pomoći, usklađenog sa pravnim tekovinama Evropske unije (*acquis communautaire*) u ovoj oblasti. Na ovaj način je omogućena efikasna prethodna (*ex ante*) i naknadna (*ex post*) kontrola svih novih mjera državne pomoći, kao i usaglašavanje već postojećih mjera sa pravilima koja budu uspostavljena, što će imati pozitivne efekte u kreiranju ekonomske politike, racionalnom planiranju budžeta i vođenju odgovarajuće politike regionalnog razvoja.

Izveštaj o dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori u 2010. godini (u daljem tekstu: Izveštaj za 2010. godinu) je četvrti izvještaj prilikom čije izrade se koristila metodologija propisana od strane Evropske komisije u oblasti izvještavanja o državnoj pomoći. Primjena ove metodologije je bila moguća s obzirom da postoji zakonski okvir u oblasti kontrole državne pomoći - Zakon o kontroli državne pomoći ("Službeni list CG", br. 74/09). Prethodna tri izvještaja za 2007., 2008. i za 2009. godinu obuhvatili su podatke dostavljene od strane davalaca državne pomoći. Napominjemo da su za 2003. i 2004. godinu i 2005. i 2006. godinu bili pripremljeni izvještaji koji su obuhvatili sve direktne i indirektno subvencije isplaćene iz budžeta Crne Gore.

Podaci o bruto domaćem proizvodu (BDP) i o javnim rashodima su rezultat primjene Evropskog sistema nacionalnih računa (ESA 95), međunarodnih standarda i preporuka, dosljedne primjene metodoloških rješenja i sagledavanja svih izvora podataka.

Učešće državne pomoći u BDP-u je povećano sa 1,49% u 2008. godini i sa 1,70% u 2009. godini, na 2,37%¹ ukupnog iznosa BDP-a (3023,0 miliona eura) u 2010. godini.

Komisija za kontrolu državne pomoći dostaviće ovaj Izveštaj na uvid Evropskoj komisiji.

1.2. Metodologija za izradu popisa državne pomoći

U izradi popisa dodijeljene državne pomoći u 2010. godini, a za potrebe izrade Izveštaja za 2010. godinu, pošlo se od metodologije koja je u Evropskoj uniji propisana u oblasti izvještavanja o dodijeljenoj državnoj pomoći i koju zemlje članice primjenjuju prilikom izrade svojih godišnjih izvještaja. Navedena metodologija je primijenjena u izradi Izveštaja za 2010. godinu, obzirom da su obaveza izrade izvještaja, rokovi i metodologija, propisani zakonskim i podzakonskim propisima.

Napominjemo da je i za 2010. godinu napravljen popis državne pomoći (inventar), koji je predstavljao bazu podataka za izradu godišnjeg izvještaja, a koji je zasnovan na obaveznom prijavljivanju namjeravane državne pomoći, prije njene dodjele.

Polazne osnove za izradu Izveštaja za 2010. godinu su:

- Zakon o kontroli državne pomoći ("Službeni list CG", br. 74/09)
- Uredba o načinu i postupku podnošenja prijave državne pomoći ("Službeni list CG", br. 27/10);

¹ Izvor podataka: Ministarstvo finansija

- Uredba o načinu vođenja evidencije o državnoj pomoći ("Službeni list CG", br. 27/10);
- Pravilnik o sadržaju godišnjeg izvještaja o dodijeljenoj državnoj pomoći ("Službeni list CG", br. 32/10); i
- Izvještaji za 2007., 2008. i 2009. godinu.

Podaci za 2008, 2009. i 2010. godinu su u skladu sa metodologijom izvještavanja, koja obuhvata podjelu državne pomoći po kategorijama, prema primarnim ciljevima dodjele na horizontalnu, sektorsku i regionalnu državnu pomoć.

Oblast državne pomoći u Evropskoj uniji uređena je članovima 107 - 109 Ugovora o funkcionisanju Evropske zajednice (u daljem tekstu: Ugovor). Na osnovu elemenata sadržanih u odredbi člana 107 stav 1 Ugovora, državna pomoć shodno Zakonu o kontroli državne pomoći i SSP-u, podrazumijeva svaku pomoć koja je:

- dodijeljena iz javnih sredstava,
- selektivna,
- pruža ekonomsku prednost određenom privrednom subjektu, sektoru ili regionu, odnosno proizvodnji određenih proizvoda, ili pružanju određenih usluga i time narušava ili prijeti da naruši tržišnu konkurenciju; i
- utiče na međunarodnu trgovinu.

Prema metodologiji Evropske komisije, državnom pomoći se ne smatra pomoć dodijeljena korisnicima koji nijesu privredni subjekti, odnosno koji ne obavljaju djelatnost proizvodnje i/ili prometa robe i/ili vršenja usluga na tržištu. U skladu sa navedenim, Izvještaj za 2010. godinu ne sadrži podatke o pomoći:

- dodijeljenoj domaćinstvima, invalidnim licima, za potrebe izgradnje infrastrukture u okviru javnog sektora (ukoliko je pristup infrastrukturi obezbijeđen za sve potencijalne korisnike pod jednakim uslovima);
- koja ima karakter opštih mjera i dostupna je svim subjektima pod istim uslovima (kvote, javne nabavke, tehnički standardi, opšte mjere poreske politike);
- za potrebe odbrane i javnih radova.

2. DODIJELJENA DRŽAVNA POMOĆ U CRNOJ GORI U 2010. GODINI

2.1. Državna pomoć u Crnoj Gori u odnosu na osnovne makroekonomske pokazatelje

Tabela 1.

Pokazatelj	Jedinica mjere	2008. godina	2009. godina	2010. godina
Državna pomoć	miliona eura	45,896	50,553	71,745
BDP	miliona eura	3.085,621	2.980,967 ⁴	3.023,000
Državna pom/BDP	%	1,49	1,70	2,37
Javni rashodi ²	miliona eura	1.556,55	1.524,04	1.425,96
Drž pom/rashodi	%	2,95	3,32	5,03
Zaposleni ³	Broj	166 221	174 152	161 742
Drž pom po zaposl	Eura	276,11	290,28	443,58
Stanovništvo ³	Broj	627 478	630 095	632 922
Drž pom po stanov	Eura	73,14	80,23	113,36

U Tabeli 1. prikazani su podaci o ukupno dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori za prethodne tri godine (2008, 2009. i 2010.), u odnosu na osnovne makroekonomske pokazatelje. Apsolutni iznos dodijeljene

² Izvor podataka: Ministarstvo finansija.

³ Izvor podataka: Monstat.

⁴ Podaci za BDP izmijenjeni su za 2009. godinu s obzirom na promjenu zvaničnih podataka Monstat-a. oktobra 2010. godine Monstat je objavio zvanični podatak da BDP za 2009. godinu iznosi 2.980.967.000,00 eura.

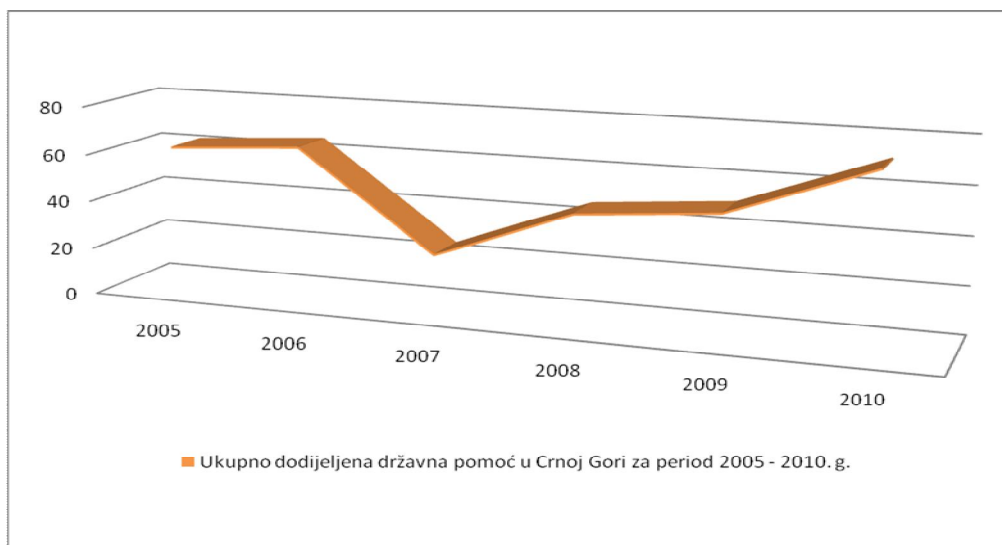
državne pomoći u 2010. godini veći je za 41,92% u odnosu na 2009. godinu, a u odnosu na dodijeljeni iznos u 2008. godini povećan je 56,32%. Procenat učešća državne pomoći u BDP-u povećan je sa 1,70% u 2009. na 2,37% u 2010. godini.

U 2010. godini u Crnoj Gori je dodijeljena državna pomoć u ukupnom iznosu od 71.745.724,14 eura.

Iako Izvještaj sadrži podatke za 2008, 2009. i 2010. godinu, grafikon koji slijedi pokazuje trend državnih pomoći u Crnoj Gori od 2005. godine, od kada postoje uporedni podaci na osnovu kojih se prate dodjele državnih pomoći.

Slika 1

Ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori za period 2005-2010. Godine

2. 2. Dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u poređenju sa zemljama članicama Evropske unije u 2009. godini

Tabela 2.

Davalac državne pomoći	Ukupna državna pomoć bez sektora saobraćaja i sektora poljoprivrede i ribarstva	
	U mil. eura	Učešće u BDP u %
Crna Gora 2008.	40,009	1,30
Crna Gora 2009.	47,497	1,59
EU 27 članica ⁵	58.132,335	0,49
EU-15 starih članica	53.388,526	0,49
EU-12 novih članica	4.743,809	0,55
Mađarska	893,845	0,96
Slovenija	232,564	0,67
Češka	692,893	0,50
Slovačka	227,613	0,36
Poljska	2.240,128	0,72
Belgija	1.624,870	0,48
Bugarska	29,685	0,09
Danska	1.924,846	0,86
Njemačka	15.249,848	0,63
Estonia	11,779	0,09
Irska	749,477	0,46
Grčka	1.777,574	0,75
Španija	4.945,228	0,47
Francuska	11.685,071	0,61
Italija	4.629,265	0,30
Kipar	65,157	0,38
Letonija	20,864	0,11
Litvanija	71,353	0,27
Luksemburg	94,091	0,25
Malta	95,760	1,67
Holandija	1.709,728	0,30
Austrija	1.015,370	0,37
Portugalija	1.578,524	0,94
Rumunija	162,168	0,14
Finska	801,195	0,47
Švedska	2.358,423	0,81
Velika Britanija	3.245,016	0,21

Prema metodologiji Evropske unije u oblasti izvještavanja, u godišnjim izvještajima se daje i prikaz dodijeljenih državnih pomoći bez sektora saobraćaja, poljoprivrede i ribarstva.

U tabeli 2. prikazani su podaci o dodijeljenoj državnoj pomoći u 2009. godini (ažurirani u jesen 2010. godine), prema poslednjim raspoloživim podacima na nivou Evropske unije i po pojedinim zemljama članicama. Posmatrano u odnosu na procenat učešća u BDP-u, evidentno je da Crna Gora pokazuje veće učešće državne pomoći u BDP-u u 2009. godini od zemalja članica Evropske unije (osim Malte). Radi uporedivosti podataka na nivou Evropske unije i Crne Gore procenat učešća državne pomoći u BDP-u (bez sektora saobraćaja i poljoprivrede) iznosi 1,59% u 2009. godini.

⁵ Izvor podataka: EU/Competition-State Aid-Scoreboard

2.3. Kategorije državne pomoći

Prema metodologiji Evropske unije, državna pomoć se, prema primarnim ciljevima dodjele, dijeli na sljedeće kategorije:

- horizontalnu državnu pomoć,
- sektorsku državnu pomoć, i
- regionalnu državnu pomoć.

Horizontalna državna pomoć je namijenjena većem broju korisnika, bez favorizovanja unaprijed određenih (poznatih) privrednih djelatnosti, privrednih subjekata, odnosno proizvoda i usluga i znatno manje narušava tržišnu konkurenciju od sektorske državne pomoći.

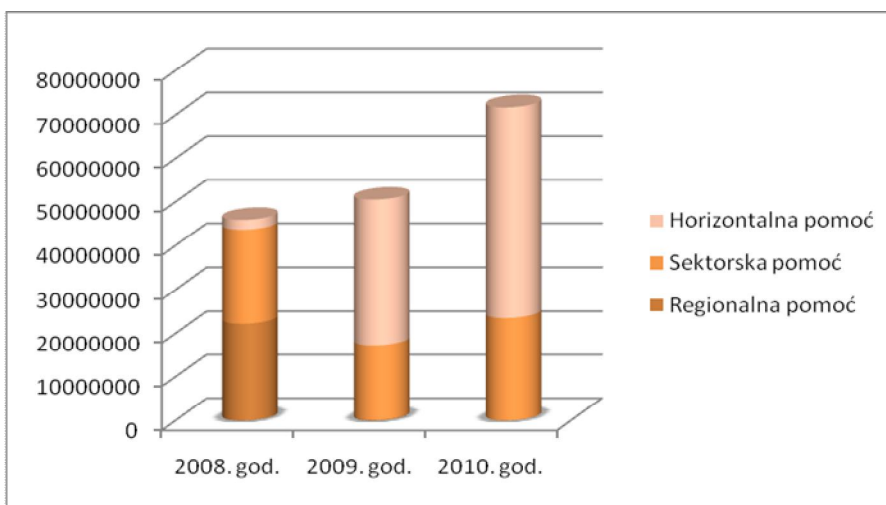
Sektorska državna pomoć je namijenjena određenim djelatnostima, odnosno sektorima, i samim tim u većoj mjeri narušava, ili prijeti da naruši konkurenciju na tržištu. Upravo je selektivnost razlog zbog kojeg Evropska unija primjenjuje posebna pravila za dodjelu državne pomoći u osjetljivim sektorima, kao što su sektori čelika, uglja, sintetičkih vlakana, brodogradnje. Imajući u vidu navedeno, ova pravila su ugrađena u posebne protokole SSP-a.

Regionalna državna pomoć se dodjeljuje sa ciljem podsticanja privrednog razvoja nerazvijenih, odnosno manje razvijenih regiona, prije svega onih u kojima je životni standard izuzetno nizak ili u kojima vlada velika nezaposlenost. Ova kategorija državne pomoći se dodjeljuje privrednim subjektima u regionima gde se ulaganja smatraju opravdanim zbog postojanja ekonomskih, prirodnih, socijalnih i/ili drugih nedostataka.

Tabela 3. Ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u 2008, 2009. i 2010. godini po kategorijama Iznosi u milionima eura

Kategorija	2008. god. iznos	Učešće%	2009. god. iznos	Učešće%	2010. god. iznos	Učešće%
1.Horizontalne pomoći	2,263	4,93	33,265	65,8	48,171	67,14
Obuka	0	0	0	0	0,000	0,00
Zapošljavanje	1,135	50,11	1,056	3,17	0,446	0,93
MSP	0,695	30,67	0,591	1,78	0,917	1,90
Sanacija i restrukturiranje	0	0	31.302	94.1	46,738	97,02
Otklanjanje štete nastalih usled prirodnih nepogoda	0	0	0	0	0,020	0,04
Zaštita životne sredine	0	0	0	0	0,000	0,00
Istraživanje i razvoj	0	0	0	0	0,000	0,00
Ostale pomoći	0,434	19,13	0,3150	0,95	0,050	0,10
2.Sektorske državne pomoći	21,39	46,6	17,147	33,92	23,574	32,86
Rudarstvo	0	0	0	0	0,000	0,00
Čelik	10,792	50,45	5,072	29,58	5,576	23,65
Saobraćaj	3,271	15,29	0	0	0,000	0,00
Poljoprivreda i ribarstvo	2,616	12,23	3,055	17,82	2,934	12,45
Kultura i informisanje	0,777	3,63	5,159	30,09	7,451	31,61
Brodogradnja	0,082	0,38	0	0	0,000	0,00
Finansijske usluge	2,775	12,97	3,86	22,51	7,613	32,29
Ostali sektori	1,077	5,05	0	0	0,000	0,00
3.Regionalna pomoć	22,243	48,47	0,141	0,28	0,000	0,00
Ukupno	45,896	100	50,553	100	71,746	100,00

Slika 2.

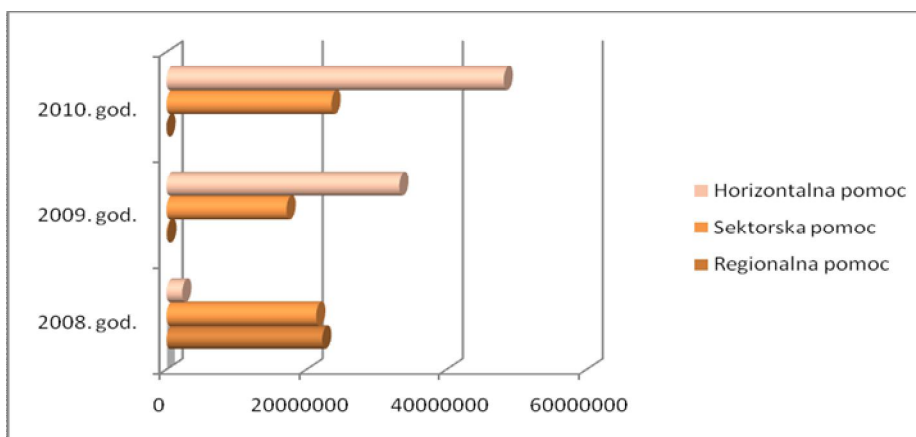

Podaci iskazani u Tabeli 3. i prikazani na Slici 2. o učešću pojedinih kategorija državne pomoći u ukupnom iznosu dodijeljene državne pomoći u Crnoj Gori, pokazuju da je u 2010. godini, u ukupno dodijeljenoj državnoj pomoći učešće horizontalne pomoći 67,14% i sektorske 32,86%.

U odnosu na 2009. godinu, u 2010. godini je značajno povećanje učešća horizontalnih pomoći, a najviše za sanaciju i restrukturiranje.

Slika 3.

Struktura državne pomoći u Crnoj Gori u 2008, 2009. i 2010. godini

2.3.1. Horizontalna državna pomoć

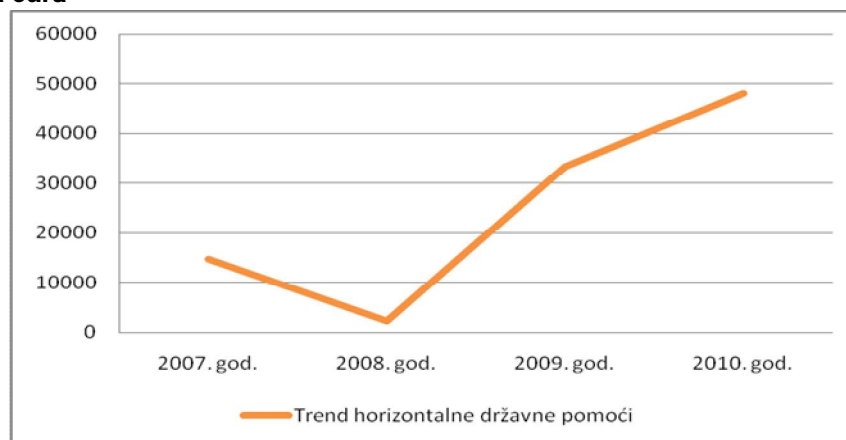
Horizontalna državna pomoć u Crnoj Gori u 2008, 2009. i 2010. godini

Tabela 4.
Iznosi u hiljadama eura

Vrsta horizontalne državne pomoći	2008. god.	2009. god.	2010. god.	Indeks 09/08	Indeks 10/09
Obuka	0,000	0,000	0,000	-	-
Zapošljavanje	1.134,825	1.055,807	446,286	93,04	42,27
MSP	694,581	591,858	916,610	85,21	154,87
Sanacija i restrukturiranje	0,000	31.302,590	46.737,872	-	149,31
Otklanjanje štete nastalih usled prirodnih nepogoda	0,000	0,000	20,000	-	-
Zaštita životne sredine	0,000	0,000	0,000	-	-
Istraživanje i razvoj	0,000	0,000	0,000	-	-
Ostale pomoći	433,901	315,335	50,415	72,67	15,99
Ukupno	2.263,307	33.265,590	48.171,183	1.469,78	144,81

Trend horizontalne državne pomoći

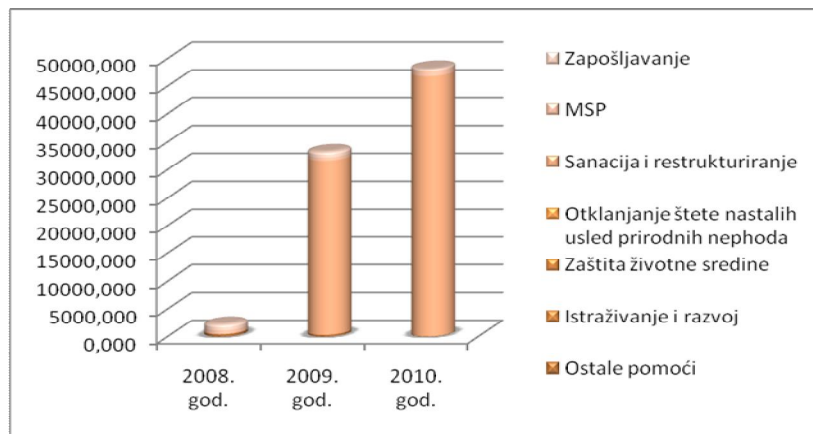
Slika 4.
Iznos u milionima eura

Prema podacima iskazanim u Tabeli 4, horizontalna državna pomoć je u 2010. godini u odnosu na 2008. godinu povećana 2028,63%, a u odnosu na 2009. godinu 44,81%.

Struktura horizontalne državne pomoći u 2008, 2009. i 2010. godini

Slika 5.

U izvještaju postoji kategorija *ostale pomoći*, koja podrazumijeva pomoći kojima namjena nije mogla biti identifikovana po kategorijama.

U 2010. godini značajno je učešće državne pomoći dodijeljene za sanaciju i restrukturiranje privrednih društava. Na osnovu prijava Ministarstva ekonomije, Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstva kulture i Ministarstva finansija državnu pomoć za sanaciju i restrukturiranje u 2010. godini dobilo je sedam privrednih društava. Visok iznos ove pomoći uslovljen je svjetskom ekonomskom i finansijskom krizom i odražava napore za restrukturiranje crnogorske privrede.

2.3.2. Sektorska državna pomoć

Sektorska državna pomoć u Crnoj Gori u 2008, 2009. i 2010. godini

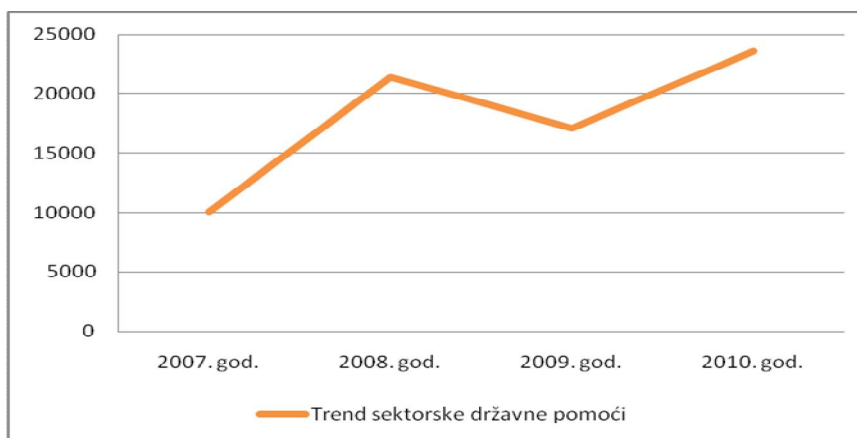
Tabela 5.

Iznosi u milionima eura

Sektor	2008. god.	2009. god.	2010. god.	Index 09/08	Index 10/09
Rudarstvo	0,000	0,000	0,000	-	-
Čelik	10,792	5,072	5,576	47,00	109,94
Saobraćaj	3,271	0,000	0,000	-	-
Poljoprivreda i ribarstvo	2,616	3,055	2,934	116,79	96,05
Kultura i informisanje	0,777	5,159	7,451	663,96	144,43
Brodogradnja	0,082	0,000	0,000	-	-
Finansijske usluge	2,775	3,860	7,613	139,10	197,23
Ostali sektori	1,077	0,000	0,000	-	-
Ukupno	21,390	17,146	23,574	80,16	137,49

Trend sektorske državne pomoći

Slika 6.

Apsolutni iznos dodijeljene sektorske državne pomoći u 2010. godini je 37.49% veći u odnosu na 2009. godinu, a 10.21% veći u odnosu na 2008. godinu.

Državna pomoć industriji čelika (Željezara Nikšić) dodijeljena je na osnovu Ugovora o realizaciji subvencije. Navedeni Ugovor zaključen je 28. decembra 2007.godine, prije potpisivanja SSP-a, i predstavlja postojeću državnu pomoć.

Takođe, državna pomoć industriji čelika dodijeljena je na osnovu Plana restrukturiranja Željezare AD Nikšić koji je prijavilo Ministarstvo ekonomije a Komisija donijela rješenje o usklađenosti (akt broj 01-5/1 od 03.02.2010. godine).

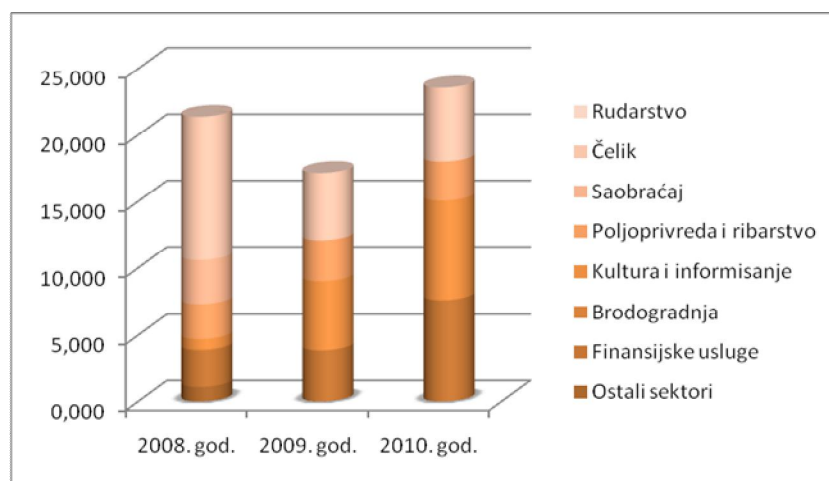
Državna pomoć u sektoru finansijskih usluga je dodijeljena na osnovu dvije šeme, i to:

- "Program otklanjanja štetnih uticaja i zaštite bankarskog sektora od posljedica svjetske ekonomske krize i očuvanje njegove sigurnosti i stabilnosti";i
„Garancijske i kreditne šeme“.

Podnosilac šeme je Ministarstvo finansija.

Struktura sektorske državne pomoći u Crnoj Gori u 2008. 2009 i 2010.g.

Slika 7.

2.3.3. Regionalna državna pomoć

Regionalna državna pomoć se dodjeljuje u cilju podsticanja razvoja manje razvijenih, odnosno nerazvijenih područja (regiona i jedinica lokalne samouprave) i usmjerena je na ublažavanje strukturnih problema i regionalne neravnomjernosti u razvoju. Ova kategorija državne pomoći podrazumijeva mjere koje podstiču ekonomsku aktivnost, sa ciljem smanjenja ekonomskih, prirodnih, socijalnih i drugih razlika u tim područjima. U 2010. godini ova vrsta pomoći nije dodijeljivana.

Regionalna državna pomoć u Crnoj Gori u 2008, 2009. i 2010. Godini

Tabela 6.
Iznosi u milionima eura

Pokazatelj	2008. god.	2009. god.	2010. god.	Indeks 09/08	Indeks 10/09
Regionalna državna pomoć	22,243	0,141	0.000	0,63	-

Izrada regionalnih mapa pomoći je u toku i obaveza je Crne Gore po članu 73 tačka 7(b) SSP-a. Regionalne mape omogućit će primjenu kriterijuma Evropske unije za pravilno usmjeravanje sredstava namijenjenih regionalnom razvoju.

2.4. Vrste (instrumenti) dodjele državne pomoći

Državna pomoć dodijeljena iz javnih sredstava, a u zavisnosti od vrste (instrumenta) dodjele, prikazuje se kao stvarni ili potencijalni javni rashod, ili utiče na manje ostvarenje javnih prihoda.

Suština svake dodijeljene državne pomoći je da predstavlja korist za primaoca državne pomoći i da se ta korist mjeri u odnosu na konkurente, kojima nije dodijeljena državna pomoć. Međutim, krajnja finansijska korist za primaoca, koja je sadržana u nominalnoj vrijednosti dodijeljene državne pomoći, u velikoj mjeri zavisi od vrste (instrumenta) dodjele.

U 2010. godini, državna pomoć u Crnoj Gori je dodijeljivana kao:

- subvencije;
- poreske olakšice (otpisi i odlaganje);
- učešće u udjelu u kapitalu (dokapitalizacija);
- povoljni zajmovi (kredit); i
- garancije.

Primjena metodologije u izradi ovog Izvještaja i načina obračuna visine državne pomoći po pojedinim vrstama (instrumentima) i metodologija opredeljivanja kategorija državne pomoći su razlog što se, u nastavku ovog Izvještaja, daje pregled vrsta (instrumenata) dodjele državne pomoći za 2010. godinu.

Ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u 2010. godini prema vrstama (instrumentima) dodjele

Tabela 7.
Iznosi u milionima eura

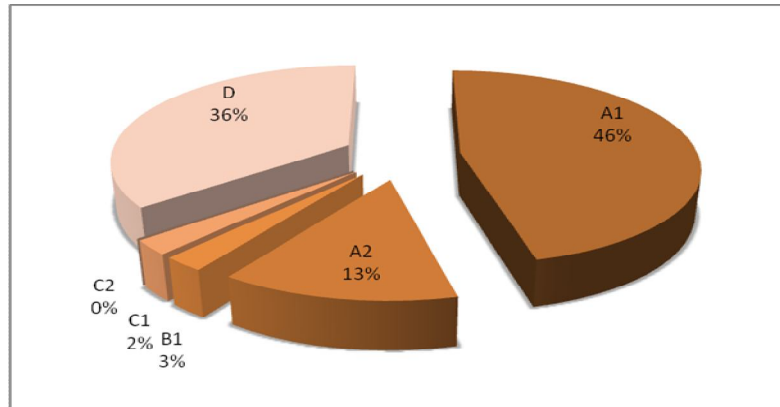
Kategorija državne pomoći	A1	A2	B1	C1	C2	D	Ukupno
1.Horizontalna državna pomoć	19,882	9,620	1,736	1,673	0,000	15,260	48,171
Obuka	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Zapošljavanje	0,000	0,000	0,000	0,446	0,000	0,000	0,446
MSP	0,852	0,000	0,000	0,064	0,000	0,000	0,917
Sanacija i restrukturiranje	18,978	9,620	1,736	1,163	0,000	15,241	46,738
Odlaganje štete nastalih usled prirodnih nepogoda	0,020	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,020
Zaštita životne sredine	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Istraživanje i razvoj	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Ostale pomoći	0,031	0,000	0,000	0,000	0,000	0,019	0,050
2.Sektorska državna pomoć	13,231	0,000	0,000	0,027	0,000	10,317	23,574
Rudarstvo	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Čelik	2,873	0,000	0,000	0,000	0,000	2,703	5,576
Saobraćaj	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Poljoprivreda i ribarstvo	2,908	0,000	0,000	0,027	0,000	0,000	2,934
Kultura i informisanje	7,451	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	7,451
Brodogradnja	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Finansijske usluge	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	7,613	7,613
Ostali sektori	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
3.Regionalna državna pomoć	0,0001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Ukupno	33,113	9,620	1,736	1,700	0,000	25,577	71,746

Za državne pomoći gdje su davaoci dostavili podatke za povoljnije kredite i državne garancije, realne vrijednosti ekvivalenta subvencije, u smislu razlike između dodijeljene i referentne kamatne stope (po podacima CBCG), uzeta je ta vrijednost. Kod garancija gdje se nije mogao izračunati ekvivalent subvencije, kao vrijednost garancije uzet je ekvivalent subvencije od 10%.

U tabeli 7 prikazana je ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u 2010. godini po vrsti (instrumentima) dodjele.

Tabela prikazuje da je najviše bila korišćena vrsta (instrument) A1 (budžetske podrške i pomoći: donacije, subvencije kamate, otpis duga i umanjeni iznosi prilikom prinudnih poravnanja), a slijedi vrsta (instrument) D (garancije).

Struktura instrumenata dodjele državne pomoći u Crnoj Gori u 2010. godini
Slika 7.

- A1 - donacije, subvencije kamate, otpis duga;
- A2 - poreske olakšice i socijalna davanja (otpis, odlaganje plaćanja poreza i doprinosa);
- B1 učešće u udjelu u kapitalu, uključujući konverziju duga u akcijski kapital;
- C1 - zajmovi sa kamatnim stopama nižim od kamatne stope na finansijskom tržištu i zajmovi privrednim društvima u poteškoćama;
- C2 - ostale mjere
- D – garancije

3. REZIME

U izradi Izvještaja za 2010. godinu korišćena je metodologija koja je propisana od strane Evropske komisije u oblasti izvještavanja o državnoj pomoći. Primjena ove metodologije je bila moguća s obzirom da postoji zakonski okvir u oblasti kontrole državne pomoći - Zakon o kontroli državne pomoći ("Službeni list CG", br. 74/09).

U 2010. godini u Crnoj Gori je dodijeljena državna pomoć u ukupnom iznosu od 71.745.724,14 eura, što, u odnosu na ukupno dodijeljenu državnu pomoć u 2009. godini, koja je iznosila 50.553.187,99 eura, predstavlja povećanje od 41,92%, a u odnosu na 2008. godinu (iznos pomoći bio 45.895.844,00 eura) predstavlja povećanje od 56,32%. Neprijavljene državne pomoći u 2010. godini iznose 7.501.388,32 eura, što predstavlja 10,46% ukupno dodijeljenih državnih pomoći, od kojih je 7.450.968,32 pomoći naknadno prijavljeno i za istu je ustanovljeno da je saglasna sa pravilima iz ove oblasti.

Svjetska ekonomska i finansijska kriza odrazila se i na crnogorsku ekonomiju i uslovlila povećan broj prijava državne pomoći za restrukturiranje privrednih društava, što je za posljedicu imalo povećanje apsolutnog iznosa državne pomoći.

Ekonomska kretanja u 2010.godini odvijala su se u okviru i u skladu s konceptom ekonomske politike za 2010.godinu koji je bio usmjeren na stabilizovanje bankarskog sektora i relaksiranje uzročno-posljedičnih veza iz relacije sa realnim sektorom koje su, pod uticajem upliva ekonomske i finansijske krize, generisane problemom nelikvidnosti. Potvrđena realnost predviđanja snažnog uticaja ekonomske krize generalno se ispoljavala tokom godine objektivnim teškoćama da se, u uslovima tenzije naraslih dužničko-povjerilačkih odnosa i tehnoloških viškova, naročito u pojedinim većim sistemima, održi ili pokrene privredna aktivnost. Podrška Vlade aktiviranju proizvodnje davanjem garancija na kredite i realizacijom ekonomsko-socijalnih programa usmjerenih na optimizovanje broja zaposlenih u velikim industrijskim sistemima, omogućila je stvaranje pretpostavki za objektiviziranje uslova poslovanja i očekivanja povoljnijih proizvodnih i finansijskih efekata u ovim privrednim oblastima.⁶

U 2010. godini je dodijeljena **horizontalna državna pomoć** u apsolutnom iznosu od 48.171.182,94 eura što u odnosu na 2009. godinu predstavlja povećanje 44,8 % , a u odnosu na 2008. godinu povećanje 2028,63%. Učešće ove kategorije u ukupno dodijeljenoj državnoj pomoći u 2010. godini je povećano na 67,14%. Poređenja radi, učešće horizontalne državne pomoći u ukupno dodijeljenoj državnoj pomoći u 2009. godini iznosilo je 65,8%, a u 2008. godini 4,93%.

Sektorska državna pomoć u 2010. godini je dodijeljena u apsolutnom iznosu od 23.574.438,80 eura i ista je veća u odnosu na 2009. godinu 37,49%, dok je u odnosu na 2008. godinu veća 10,21%. Sektor čelika i sektor kulture i informisanja su najzastupljeniji kod dodjele ove kategorije državne pomoći. Učešće sektorske državne pomoći u ukupno dodijeljenoj državnoj pomoći u 2010. godini iznosi 32,86%.

U 2010. godini nije dodjeljivana **regionalna državna pomoć**. U 2009. godini regionalna pomoć je bila dodijeljena u iznosu od 141.068,04 eura, što je predstavljalo 0,28% ukupno dodijeljene državne pomoći, dok u 2008. godini regionalna pomoć je bila dodijeljena u iznosu od 22.242.518,00 eura, što je predstavljalo 48,47% ukupno dodijeljene državne pomoći.

Osnovne karakteristike dodijeljene državne pomoći u 2010. godini nastavljaju trend iz 2009. i ogledaju se, prije svega, u:

- povećanju dodijeljene državne pomoći za sanaciju i restrukturiranje, koja u sklopu horizontalnih državnih pomoći u najvećoj mjeru narušava ili prijeti da naruši konkurenciju na tržištu; i

⁶ Analiza ostvarivanja ekonomske politike Crne Gore za devet mjeseci 2010.godine

- značajnom smanjenju „dobrih“ državnih pomoći koje u najmanjoj mjeri izazivaju poremećaj konkurencije na tržištu i znače podsticaj za razvitak i napredak ekonomije tj. pomoći za mala i srednja preduzeća. U 2010. godini primjetna je potpuna odsutnost državnog podsticaja za razvoj i istraživanje, za zaštitu životne sredine i za obuku. Ipak, primijetan je rast pomoći za zapošljavanje (na osnovu šema iz 2008. godine Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća i Zavoda za zapošljavanje Crne Gore).

Izvještaj za 2010. godinu obuhvata i podatke o dodijeljenoj državnoj pomoći u sektoru poljoprivrede iako se ova oblast ne prati posebno u skladu sa Zakonom o kontroli državne pomoći, odnosno u skladu sa obavezama iz SSP-a.

Prilog A

Informacija

o privrednim subjektima koji su bili korisnici državne pomoći u 2010. godini.

Odbor za ekonomiju, finansije i budžet Skupštine Crne Gore, na sjednici od 19. jula 2010. godine, povodom razmatranja Godišnjeg izvještaja o dodijeljenoj državnoj pomoći u Crnoj Gori u 2009. godini, zadužio je Komisiju za kontrolu državne pomoći da uz navedeni izvještaj dostavi i podatke o privrednim subjektima koji su bili korisnici državne pomoći u 2009. godini.

Na osnovu te prakse, Komisija za kontrolu državne pomoći daje pregled dodijeljene državne pomoći u 2010. godini u odnosu na tabelu 7 iz Godišnjeg izvještaja, koja sublimira ukupno dodijeljenu državnu pomoć prema vrstama (instrumentima) dodjele.

Ovim putem želimo da ukažemo da je bliži sadržaj godišnjeg izvještaja uređen Pravilnikom o sadržaju godišnjeg izvještaja o dodijeljenoj državnoj pomoći ("Službeni list CG", broj 31/10) i da isti ne obuhvata obavezu prikazivanja državne pomoći u odnosu na davaoce, odnosno korisnike državne pomoći. Upravo iz ovog razloga, Odjeljenje za pripremu državne pomoći je uspostavilo popis državne pomoći (inventar), koji je predstavljao bazu podataka za izradu Godišnjeg izvještaja, a koji je zasnovan na obaveznom prijavljivanju namjeravane državne pomoći prije njene dodjele. Popis sadrži detaljne podatke o korisnicima, davaocima, visini državne pomoći i sl. i isti može biti dostavljen na uvid ukoliko postoji potreba za daljim informacijama.

Ukupno dodijeljena državna pomoć u Crnoj Gori u 2010. godini prema vrstama (instrumentima) dodjele

Tabela 7.
Iznosi u milionima eura

Kategorija državne pomoći	A1	A2	B1	C1	C2	D	Ukupno
1.Horizontalna državna pomoć	19,882	9,620	1,736	1,673	0,000	15,260	48,171
Obuka	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Zapošljavanje	0,000	0,000	0,000	0,446	0,000	0,000	0,446
MSP	0,852	0,000	0,000	0,064	0,000	0,000	0,917
Sanacija i restrukturiranje	18,978	9,620	1,736	1,163	0,000	15,241	46,738
Otklanjanje štete nastalih usled prirodnih nepogoda	0,020	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,020
Zaštita životne sredine	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Istraživanje i razvoj	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Ostale pomoći	0,031	0,000	0,000	0,000	0,000	0,019	0,050
2.Sektorska državna pomoć	13,231	0,000	0,000	0,027	0,000	10,317	23,574
Rudarstvo	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Čelik	2,873	0,000	0,000	0,000	0,000	2,703	5,576
Saobraćaj	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Poljoprivreda i ribarstvo	2,908	0,000	0,000	0,027	0,000	0,000	2,934
Kultura i informisanje	7,451	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	7,451
Brodogradnja	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

Finansijske usluge	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	7,613	7,613
Ostali sektori	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
3.Regionalna državna pomoć	0,0001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Ukupno	33,113	9,620	1,736	1,700	0,000	25,577	71,746

Odredbama člana 4 Pravilnika o sadržaju godišnjeg izvještaja o dodijeljenoj državnoj pomoći propisano je da godišnji izvještaj sadrži sledeće podatke:

- A1 - donacije, subvencije kamate, otpis duga i druge pomoći u skladu sa zakonom;
- A2 - poreske olakšice i socijalna davanja (otpis, odlaganje plaćanja poreza i doprinosa);
- B1 – učešće u udjelu u kapitalu, uključujući konverziju duga u akcijski kapital;
- C1 - zajmovi sa kamatnim stopama nižim od kamatne stope na finansijskom tržištu i zajmovi privrednim društvima u poteškoćama;
- C2 - ostale mjere;
- D - garancije.

U tabeli 7, u okviru instrumenta A1 u 2010. godini dodijeljena je državna pomoć u iznosu od 33,113 miliona eura.

Horizontalna državna pomoć dodijeljena u kroz instrument A1 iznosi 19.882 miliona eura i ista je dodijeljena za:

1. Mala i srednja preduzeća – 852.174,96 eura (pomoć na osnovu srednjoročnog programa rada IRF-a i Instrumenta finansijske podrške IRF malim i srednjim preduzećima)
2. Sanaciju i restrukturiranje – 18.978.117,40 eura (navedeni iznos predstavlja subvenciju za struju Kombinat aluminijuma Podgorica dodijeljenu na osnovu Programa finansijskog restrukturiranja Kombinata aluminijuma Podgorica. Davalac državne pomoći po navedenom programu je Ministarstvo ekonomije); i
3. Otklanjanje šteta nastalih usljed prirodnih nepogoda – 20.000,00 eura (Sanacija štete nastale na objektima Ulcinjske rivijere). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo turizma.
4. Ostale pomoći – 31.415,00 eura (navedeni iznos realizacija sportskih aktivnosti i kulturnih dešavanja Prijestonice Cetinje).

Sektorska državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 13.231.274,53 eura i ista je dodijeljena za:

1. Čelik – 2.872.767,20 miliona eura, od kojih 2.102.367,2 predstavlja subvenciju za struju Željezari Nikšić⁷ a ostalo predstavlja pomoć na osnovu rješenja Komisije za kontrolu državne pomoći (akt br. 01-5/1 od 03.02.2010. godine); Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo ekonomije.
2. Poljoprivreda i ribarstvo² – 2.907.539,01 eura. Za najveći dio ove pomoći (2.829.516,23 eura) kao davalac državne pomoći javlja se Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja. Navedena pomoć je dodijeljena kao subvencija za sledeće programe:
 - Podrška mljekarskom sektoru 654.938,00 eura;
 - Podrška klaničnoj industriji 46.960,00 eura;
 - Podrška proizvodnji sjemenskog krompira54.491,00 eura;
 - Podrška investicijama u poljoprivredi u okviru mjera ruralnog razvoja.....1.954.018,52 eura;
 - Podrška za investicijame u preradu na porodičnim gazdinstvima15.000,00 eura;
 - Podrška diverzifikaciji ekonomskih aktivnosti u ruralnim sredinama .21.800,00 eura;
 - Podrška razvoju Sektora morskog ribarstva i marikultur.....82.308,71 eura;

⁷ Vlada je 8.novembra 2006, Ugovorom o kupoprodaji 66,7% ukupnog broja akcija u Željezari sa firmom MN Specialiti steels iz Londona i Ugovorom o realizaciji subvencije zaključenim 28. decembra 2007 sa Željezarom preuzela obavezu plaćanja subvencije za električnu energiju Željezari. Navedene obaveze su preuzete prije stupanja na snagu SSP, pa Crna Gora nema obavezu da za iste primjenjuje Sporazum, što je konstatovano i u izvještaju sa prvog sastanka potkomiteta za unutrašnje tržište održanom u Briselu.

⁸ Izvještaj za 2010. godinu obuhvata i podatke o dodijeljenoj državnoj pomoći u sektoru poljoprivrede iako za ovu oblast važe posebna pravila u skladu sa SSP-u. Popis državne pomoći sadrži detaljne informacije o pojedinim korisnicima pomoći u okviru navedenih programa.

U okviru ove kategorije pomoći, Opština Danilovgrad je dodijelila 71.271,00 eura pomoći mljekarama koje se nalaze na njenoj teritoriji i opština Bijelo Polje u okviru Programa kreditne podrške razvoju turizma i preduzetništva a na osnovu subvencija kamatne stope iznos od 6.751,58 eura.

- 1) Kultura i informisanje – 7.450.968,32 eura Ministarstvo kulture je dodjeljivalo pomoć na osnovu Programa Ministarstva kulture, sporta i medija za 2010. godinu.⁹
 - Kulturno-umjetničko stvaralaštvo.....2.006.563,40
 - Podrška razvoju medijskog pluralizma.....112.110,00
 - Kulturna baština.....51.545,00
 - Sport i omladina.....3.011.100,00
 - Prenos radio difuznog signala na teritoriji Crne Gore preko radio difuznog predajnika 399.999,97
 - Nacionalni javni servis Crne Gore.....1.399.999,99
 - Cetinje grad kulture.....469.649,96

U tabeli 7, u okviru instrumenta A2 u 2010. godini dodijeljena je državna pomoć u iznosu od 9,620 miliona eura.

Horizontalna državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 9.619.823,78miliona eura i ista je dodijeljena za sanaciju i restrukturiranje – 9.619.823,78miliona eura (navedeni iznos predstavlja otpis poreza za KAP na osnovu Plana restrukturiranja KAP-a (8.987.847,58 eura) a 631.976,20 za Rudnike boksita Nikšić, takođe na osnovu Plana restrukturiranja RBN-a. Davalac navedenih državnih pomoći je Ministarstvo ekonomije.

U tabeli 7, u okviru instrumenta B1 u 2010. godini dodijeljena je državna pomoć u iznosu od 1,736 miliona eurana osnovu Modela finansijskog restrukturiranja Pobjeda AD. Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo kulture.

U tabeli 7, u okviru instrumenta C1 u 2010. godini dodijeljena je državna pomoć u iznosu od 1.700 miliona eura.

Horizontalna državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 1.673.246,16 eura i ista je dodijeljena za:

- 1) Zapošljavanje - 446.286,30 eura (navedeni iznos predstavlja subvenciju koju je Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća dodijelila većem broju korisnika u okviru Programa državne pomoći malim i srednjim preduzećima u 2009. godini i pomoć na osnovu Inoviranog programa za kontinuirano stimulisanje zapošljavanja i preduzetništva u CG);
- 2) MSP- 64.434,86 eura (63.390,00 Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća na osnovu Programa državne pomoći malim i srednjim preduzećima u 2009.godini i i 1.044,83 pomoć preduzetnicima dodijeljena od strane Glavnog grada Podgorica);
- 3) Sanaciju i restrukturiranje – 1.162.525,00 eura (na osnovu Plana spašavanja Duvanskog kombinata AD Podgorica). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo poljoprivrede.

Sektorska državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 26.643,17 eura i ista je dodijeljena za poljoprivredu i ribarstvo na osnovu Programa stimulisanja zapošljavanja opštine Podgorica.

U tabeli 7, u okviru instrumenta D u 2010. godini dodijeljena je državna pomoć u iznosu od 25,577 miliona eura.

Horizontalna državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 15.259.999,64 eura i ista je dodijeljena za:

- 1) Sanaciju i restrukturiranje – 15.240.999,64.

Navedeni iznos obuhvata:

- Ekvivalent subvencije za garanciju na osnovu Finansijskog modela restrukturiranja KAP-a (14.473.289,13). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo ekonomije.

⁹ Podaci o korisnicima i iznosima dodijeljene državne pomoći mogu se dobiti uvidom u Inventar državnih pomoći.

- Ekvivalent subvencije za garanciju na osnovu Plana restrukturiranja Primorka AD Bar (340.202,00). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo finansija.
- Ekvivalent subvencije za garanciju na osnovu Plana restrukturiranja Pobjeda AD (350.000,00). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo kulture.
- Ekvivalent subvencije za garanciju na osnovu Plana restrukturiranja Javorak AD Nikšić (77.508,51). Davalac navedene državne pomoći je Ministarstvo ekonomije.

2) Ostale pomoći – 19.000,00 eura. Navedeni iznos predstavlja obračunati ekvivalent subvencije za garancije koje je izdala Opština Cetinje.

Sektorska državna pomoć dodijeljena u okviru ovog instrumenta iznosi 10.316.521,10 eura i ista je dodijeljena za:

- 1) Čelik – 2.703.320,8 eura (Navedeni iznos predstavlja obračunati ekvivalent subvencije na garanciju za kredit Željezari Nikšić. Davalac državne pomoći je Ministarstvo ekonomije);
- 2) Finansijske usluge – 7.613.200,30 eura (Anti-krizne mjere - navedeni iznos predstavlja obračunati ekvivalent subvencije na garancije za sredstva koja su Njemačka banka za razvoj i Evropska investiciona banka odobrile crnogorskim poslovnim bankama za finansiranje projekata malih i srednjih preduzeća. Davalac državne pomoći je Ministarstvo finansija).